

The book cover features a dark, marbled background with a complex, repeating geometric border in a light, metallic color. In the upper left, there is a stylized red flower with a blue and white center. In the lower right, a lizard is depicted, partially overlapping a decorative horizontal band. The title is centered in a bold, red, serif font, with a subtitle in a smaller, white, italicized serif font below it.

ÕISED JUMALAD

IIDSE KREEKA UNEJUMALAD

Raivo Ird

ÖISED JUMALAD

IIDSE KREEKA UNEJUMALAD

Selle töö koostamine sai alguse minu huvist ulmade, unenägude ja nende jumala Morpheuse vastu. Asja uurima asudes selgus aga, et sellistest tegelastest levinumates mütoloogilistes teostes eriti kõnelda ei armastata. Samas on surnutevalla isand Hades üsnagi sagedasti esinev kuju ja Olympose valgusejumalad, koos oma segaverelistest järeltulijatest seikluseotsijatega, on kõikide müütide põhiteema. Otsides ja unenägude kaduvaid jälgi ajades, sattusin ma aga üha uuesti ja uuesti Hypnose peale, keda Keyxi ja Alkyone loos esitletakse kui Morpheuse isa. Nõnda siis sattus unejumalate pealik minu huviorbiiti. Kui olin sellesse perekonda juba sisenenud, polnud mul enam pääsu. Vägisi kippusid kampa Hypnose ema Nyx (Öö) ja vend Thanatos (Surm). Sellisel kombel käesolev seltskond kokku juhtuski ja siin me nüüd siis oleme. Kuna kogu pimeduserahva esiema, emand Öö, on Kreeka mütoloogias üks vanimaid ja vägevamaid tegelaskujusid, tuleks selle suguvõsa juuri otsida lausa maailma loomise juurest.

NYX EHK NOX

*"Kõige enne oli Kaos (Chaos), tohutu,
määratu sügavik,
ääretu kui meri, pime, tühi, metsik."*

Kaua-kaua enne jumalate ilmumist, aegade alguses oli ainult vormitu segadus, Kaos, tohuvabohu, mida kattis pilkane pimedus. Viimaks sündis - aga keegi pole püüdnudki seletada, kuidas - kaks last selles pilkases tühjuses. Öö (Nyx) oli Kaose laps ja samuti Erebos, mis tähendas äraarvamatut sügavust, kus pesitses surm. Kogu universumis polnud midagi muud; kõik oli pilkane, tühi, vaikne, lõputu.

E.Hamilton "ANTIIKMÜTOLOOGIA"

Kellega oli tegemist isand Kaose puhul? See on küsimus, mis tihti inimese hinge vaevab. Arvan, et inimliku tarkuse arendamise seisukohalt on takistuseks püüda isikustada seda protsessi käivitanud jõudu, mille tulemuseks oleme maailm ja meie. Läbi väite, nagu oleks inimene loodud Jumala näo järgi, kumab paraku kohmakas katse omaenese nägu Kõiksuse Looja palgeile sobitada. Ehkki inimene seda enesele ei tunnista, elab tema sisimas tung teada oma looja päritolu. Temas püsib ka lootus, et ta on jumalate järeltulija - looja ise. Selline egoistlik mõttekäik aga pärsib vaimset arengut, sest inimene mureseb vaid oma liigi tähtsustamise ja eneseupitamise pärast, pööramata tähelepanu maailmale terviklikult. Ta üritab vastandada head kurjale, valgust pimedusele, headust kurjusele ja ennast maailmale. Sellega ta aga ainult purustab tervikut, selle asemel, et sellele

lähemale jõuda. Otsides Kõiksuse Loojat talle vastandite leidmise abil, kaugeneb ta ühe enam Ilmaruumi tõelisest isandast, kelleks on Kaos täielik segadus ja häving.

Paljud filosoofiad, peamiselt just šamanistlikes ja budistlikes kultuurides, on jõudnud arusaamisele, et häving ja loomine on üks ja seesama. Loomine ei ole mitte niivõrd millegi tekitamine, kui ümbervormimine - pöördepunkt ühe maailma saamisel teiseks. Ühe maailma sünd on teise surm, toitumisahela tööprintsip toimib ka väljaspool meile tuntud materiat.

Kaos võiks seega olla just see uuestisünni hetk, mil seosed on lakanud püsivast struktuuris, kuid uus struktuur pole veel moodustunud. Kindlasti teadsid muistse Kreeka teadmamehed enamasti isand Kaose ja tema päritolu kohta, kuid usu ning teaduse kärbumise tõttu kristlikel ajastutel on unustatud isandad, kes valitsesid enne teda. Nende nimed ei kuulu meie maailma ja ruumi- ning ajavangis inimkonda need ei huvita. Esimene, keda inimkond mainib, on isand Kaos - Allah, Jehoova, kes iganes. Tema käes oli võim sellel segadusehetkel, mil aeg ei kehtinud, ajal mil kõik oli pilkane, tühi, vaikne, lõputu. Just need omadused illustreerivad ilmekalt kõigi kõne all olevate tegelaste maitset ja meeleolu.

Tõenäoliselt algas aeg inimeste jaoks palju hiljem - Uranose poja Kronose võimuletulekuga, kes isatapu läbi surelikule inimesele arusaadavate sündmuste ahela käivitas. Järgnesid võimukukutus, pettus, mäss, sõda ja uus võimukukutus, mis näeb juba üsna inimese enda maailmakorralduse moodi välja. Enne aja algust elati aga pimeduses ja vaikusel, milline hoiak on inimasustusest puutumata paikades emand Ööle omane veel siiani.

Koormat kandes seisab Atlas igavesti pilvedesse ja pimedusse mähkunud paiga ees, kus Öö ja Päev teineteise lähedusse jõuavad ja vastastikku teretavad. Sealne maja ei lase kunagi üle läve mõlemaid - Päeva ja Ööd - korraga, vaid alati eraldi; kui tuleb üks, läheb teine maad külastama, jättes esimese oma järjekorda ootama; Päev kannab maale kaugemale paistvat valgust, Öö hoiab oma käitel Surma (Thanatos) venda Und (Hypnos).

E.Hamilton "ANTIHKMÜTOLOOGIA"

Nyx ehk Nox oli Chaose tütar. Ta sai Erebose (pimedus) naiseks ja sünnitas talle kaks last: Aether (Puhas Õhk) ja Hemera (Päev). Varasemates müütides oli ta üks seitsmest elemendist, mis moodustasid maailma - tuli, vesi, maa, taevas, päike, kuu ja öö.

Ajal, mil muinasaja rahvaste elav kujutlusvõime seostas seda öö müstilist jumalannat kontrolliga üle haiguse, kannatuste, ulmade, hädade, tülide, sõja, mõrva, une ja surma, kirjeldati kõike seletamatut ja kohutavat, mis inimesele osaks sai, tema järglaste personifikatsioonina.

Ta pidas eeldatavasti paleed allilmas koos Päevaga. Kui viimane sisenes paleesse, sõitis Öö välja kaarikus. Veetud kahest mustast ratsust ja saadetud paljudest tähtedest, ületas ta laotusi koidikuni, mil ta naasis paleesse.

Teda kujutati kui rida figuure, riietatud pikka raskesse rüüsesse, peas must tähtedega üle külvatud loor ja kandmas käitel kaht last - üks neist valge, kujutamaks Und (Hypnos), teine must, kujutamaks Surma (Thanatos), või sõitmas mustas kaarikus, kandes tagurpidi pööratud kustutatud tõrvikut.

Alexander S. Murray "MANUAL OF MYTHOLGY"

minu tõlge

Niisiis on Öö Päeva ema. Küsimus, mis sundis niivõrd hämarat paari nagu Nyx ja Erebus tooma ilmale kaht valgusepoega, on omajagu huvitav. Kas oli see nende endi soov, isand Kaose korraldus või Ilmaruumi väärmatu tasakaal, mis ei armasta äärmusi ilma vastanditeta? Tasakaalukana näib ka Öö otsus anda tütrele pool maailmas voolavast ajast ja koguni poolitada oma paleed. See mõjub niivõrd suure hulga pimeduse jõudude ema puhul üheaegselt hämmastava vastutuleliukusena, teisalt jälle väga targa teona - rahu peitub alati vaid tasakaalus. Selle väärtust hindav Öö asetas kaalu ühele poolele oma ainsa valgusepoja, koos kõigi tema elueeldustega, mis emal enesel puudusid. Teise poole kuhjas aga üle pimeduselastega - omaenese erinevate omadustega. Ja kaalud jäid tasakaalu - vähemalt on nad püsinud nõnda kuni meie ajani.

Silmatorvak sümbol, kummutatud tõrvik, tundub olevat pimeduse jõudude kujutamisel levinud märk, mis on ka arusaadav. Põlev tõrvik sümboliseerib valgust ja elu. Tänapäeva inimesele tuleb, et ta antud sümbolit mõistaks, sellele näpuga näidata. Antiikaja inimese maailmas, kus tuli oli võrdeline elus püsimisega, oli see märk ilmselt mõistetav kommentaarideta. Üks sümbolika põhiseaduseid näeb ette, et teatud märgi ümberpöörämisel muutub selle tähendus vastupidiseks. Niisiis ei olnud normaalse loogikaga inimese jaoks, kes elas ajastul, mil piltkirjad olid levinud, raske mõista, millega on tegemist. Kummutatud tõrvikut, mis pealegi on kustunud, võib mõista vaid üheti - see tähendab ööd ja pimedust, mis omakorda pole kaugel surmast enesest.

Nüüd vaatamegi Öö väidetavalt vanemat poega lähemalt.

THANATOS EHK MORS EHK ORCUS

Surma jumal oli Öö poeg ja Une kaksikvend. Ta oli ka kirjeldatud kui Maa ja Tartaruse poeg, kellele ta pidi mõni- või teinekord tutvustama inimeste maailma. Vali karmus, millega ta oma kohust täitis, põhjustas sageli tema seostamist valuga ja teda kujutati kui võimast figuuri pulstunud habeme- ja metsiku ilmega, suurte tiibadega õlgadel ja kõigiti sarnaselt metsiku põhjala talvetuule, Borease, kujuga. See vorm, mõlemal puhul, oli looduse vägivaldsete funktsioonide ilmikas ekspressioon.

Muuseas oli Thanatos sageli seotud ka alandlikkusega või kui juhuslik saabuja. Sellisel juhul oli ta kujutatud vaikse ja mõtliku tiivulise noorukina, seismas ristatud jalgadel. Tihti kujutati teda kõrvuti urniga, vanikuga selle peal, hoidmas tagurpidi käes kustunud tõrvikut. Lõputu puhkuse personifikatsioonina ilmus ta kauni nooruki kujul, toetumas vastu puutüve, üks käsi pea kohale tõstetud - poos, mille läbi muistsed kunstnikud tavaliselt väljendasid puhkust. Võis tuleneda arvamusest, et surm on üleminek elust Elysiumi, et hilisematel aegadel see surma jumala atraktiivsem kujutusviisi asendas eelmise, eemaletõukava kujutusviisi võimsast ja vägivaldsest jumalast või mustast lapsest oma ema Öö kätel. Skulptuursete figuuride hulgas Cypseluse kirstul, mille kirjeldus on säilinud Pausanias, oli Öö kandmas kätel kaht last - üks valge, kujutamaks Und, teine must, kujutamaks Surma. Rooma sarkofaagil oli surma kaitsevaim Mors kujutatud tiivulise poisina, sarnaselt Cupidoga, puhkavas poosis ja hoidmas tõrvikut. Euripidese Alcestisses on ta kirjeldatud mõõgaga relvastatult.

Alexander S. Murray "MANUAL OF MYTHOLGY"

minu tõlge

Surma kujutuslikud variandidid on mitmekesised. Raevune habemik vanamees on tõenäoliselt neist vanim ja ürgseim. On toodud ka sarnasus põhjatuule karmi jumalaga, mis lubab seostada seda figuuri ajaga, mil inimene kummardas loodusjõude otse, vajamata ilustatud vahemehi. Noormees või poisike on arvatavasti roomlaste, romantikute ja klassitsistliku ajajärgu kunstnike imalavõitu vorm. Viimasena mainitud mõõgaga variant on aga väga konkreetne, sest mõök on surma tooja. On teada, et paljudes paganlikes kultuurides, ka Euroopas, ilmus surm mõõgaga relvastatud sõjamehe kujul. Vikatimehe skelett, mis pärineb tõenäoliselt keskajast ning on oma kujult ja stiililt silmnähtavalt sarnane Notke surmatantsu tegelastele, on suhteliselt noor sümbol. Milline saab olema Surma kuju algava ajastu piltidel? See oleneb juba meist.

Surma kehastavaid jumalusi oli palju ja mitmeid. Thanatos (Surm), mütolooias Öö poeg, oli surma jumal par excellence. Ta oli sagedamini kummardatud kui teised jumalused, keda kujutati surma erinevate aspektidena. Hades näiteks oli surnu isand ja andis tema nime allilma kuningriigile, mille üle ta valitses. Olles järeleandmatu ja taltsutamatu, oli viimane vihatud nii inimeste, kui ka teiste jumalate poolt.

Louise Bruit Zaidman and Pauline Schmitt Pantel

"RELIGION IN THE ANCIENT GREEK CITY"

minu tõlge

MORPHEUS JA ONEIROS

Oneiros ja Morpheus on unenägude jumala kaks erinevat vormi. Vastavalt nende nimede tähendusele, võiks viimase ülesannete hulka kuuluda kujundlikud ulmad, nagu jumalad soovisid neid saata inimestele. Selles ülesandes assisteerisid teda Icelus, kes kujundas ulmad, millel olid kõik reaalsuse ilmingud, Phobetor - hoiatavate unenägude autor, ja Phantasus, kes meelitas magajaid loendamatu ja kummalisete fenomenidega. Aga me leiame Morpheuse ka kujutatuna teatava vahimehe rollis ja unede kaitsjana nagu oli Aeolus tuultele.

Oneiros oli, õieti öelda, unede personifikatsioon - kas laisklev, petlik või tõeliselt prohvetlik. Paleest Lääne Oceanuse ligidal, kus unenägusid hoiti, oletati Esimesed väljuvat elevandiluust, teised sarvest värava kaudu.

Mõlemaid hüüti Öö lasteks, vahel Une lasteks, ja nad olid otse jumalate ülemkontrolli all, kes, nagu neile meeldis, läkitasid inimestele kas petlikke või prohvetlikke unenägusid.

Alexander S. Murray "MANUAL OF MYTHOLGY"

minu tõlge

Morphé tähendab kreeka keeles vormi. Järelkult on Morpheuse puhul tegemist vormi muutjaga - mateeria näiliku või tegeliku ümbervormimijaga. Morpheuse juurde pöördume aga tagasi peale Keyxi ja Alkyone lugu. Praegu vaatame, mida on kirjutatud isand Hypnose kohta.

HYPNOS

"Suur Uni, jumal, kes ei tunne valu, võõras on sulle ahastus, ilmuta end meile oma soosingus! Tule õnnelikult ja rõõmu tuues, suur Kuningas! ... tule tervistava jõuga!"

Neptolemos
minu tõlge

Hypnos ehk Somnus oli Öö poeg, Thanatose (Surm) kaksikvend, kellega ta elas sügavas allilma pimeduses Tartaruse sissepääsu lähedal. Tema mõju ulatus jumalateni sama hästi kui inimesteni ja viimaste poolt nähti teda kui erilist heategijat, kes andis ülimalt kosutavat puhkust ja leevendas kannatajate valu..

Ta oli kujutatud erinevates vormides ja poosides, erinevate atribuutidega - kord alasti, kord enam või vähem rõõmsana, kord seismas või kiiresti sammumas, kord sügavalt puhkamas, vahel võimsa noorukina, hoidmas mooni või sarve, millest uni niriseb alla puhkajale, vahel lapsena ja mõnikord habetunud eaka mehena. Tema peas olid kulli või öölinnu tiivad ja tema kõrval sageli sisalik. Temale vaadati kui Muusade lemmikule, nähtavasti unenägude tõttu, mille läbi teda oletati inimestega suhtlevat.

Briti Muuseumis on väga ilus pronksist Hypnose pea oimukohtadest välja kasvavate kullitiibadega (vaata pilt 1). Iliases käsib Hera teda võtta linnu kuju, keda inimesed hüüavad kulliks. Kuidas täpselt tekkis oimudele kinnitatud tiibade idee, on selgusetu.

Alexander S. Murray "MANUAL OF MYTHOLGY"
minu tõlge

Uni (Hypnos) oma venna Surmaga (Thanatos) elas allilmas. Ka unenäod käisid siit inimesi külastamas. Nad läbisid kaks väravat, millest üks oli sarvest, mille kaudu väljusid tõsielulised unenäod, teine elevandiluust, mille kaudu tulid maapeale võltsid, moonutatud unenäod.

E.Hamilton "ANTIHKMÜTOLOOGIA"

Seisame silmitsi mitmete paljulubavate sümbolitega, millede lahtimõtestusi pole esitatud või on need ähmased.

Uni on kergenduseks surelikule, kes lahkub uinudes teda aheldavast ajast ning ruumist, unustades selle kummalise letargia ajal kõik enesega toimuva. Tema maailm täitub uute, talle küll tuttavate, ent metamorfoosi läbinud kujunditega, mis ongi unenäod ja nägemused.

Üheti mõistetav sümbol on valu vaigistav ja nägemusi sünnitav moon, mida leidub ohtralt unejumala elupaigas ja seal, kus ta end ilmutab. Meditsiiniline oopium, morfium või morfiin, on Hypnose poja Morpheuse järgi nimetatud. Oopium on vanem kui ükski püsiv tsivilisatsioon ja iseäranis viimasel ajal on ka valge mees seda rohtu massiliselt pruukima hakanud. Oopiuminägemused on „une sügavam loomus“ (a deeper kind of slumber). Võib oletada, et just nimelt sarnastes meeltesügavustes veetis Hypnos maailma ajastuid oma ajatus vallas, kust ta tagasihoidlikke nägemusetilku ka inimsoo sekka läkitas.

Olen mõelnud kahe unenäovärava, mida põhiliselt Oneirosega seostatakse, ja nende materjalide võimaliku sümboolse tähenduse üle. Võibolla peeti kallist elevandiluud luksuslikuks materjaliks, ent samas ehk ka mõttetut ahnuse, upsakuse ja vaimulodevuse sümboliks. Sarv

seevastu tähendas mehiseid ja sirgjoonelisi nähtusi nagu sõjapasun ja veinipeeker. Kuid on ka võimalik, et olles kinni oma ajastu sümboolikas, tõlgendan ma neid asju valesti. Ka võib olla, et aja jooksul on õige tõlgendus kaduma läinud ja elevandiluuist värava kaudu väljuvad unenäod ei olnud mitte väärad ega pahelised, vaid lihtsalt moonutatud ja lausa pillaval kombel fantaasiarikkad, täidetud ebareaalsete nägemustega või esitatud mõistatustena, mida inimene võis ekslikult ja vääralt tõlgendada.

Magamine on suurelikele iseloomulik nähtus. Suurem jagu jumalaid ei maganud, „*sest halbade unenägude müür lahutab meid surematutest*“. Siit tulenebki võibolla surma sugulus unega, mis igal öösel varjusurma vajuvalle inimesele tuletab meelde tema suurelikku päritolu. Öeldakse koguni, et Uni püüab oma vanemat venda (mõnedel andmetel kaksikvenda) järele matkida, mis kukub tal õige süütul kombel välja.

Vanem vend Thanatos, kes surnutevalla kambaga mehkeldas, näib rahvajuttudes ka muus mõttes oma kaksikvennast Hypnosest tunduvalt populaarsem ja sagedamini esinev tegelane olevat. Eks ole surma tähtsamaks pidamine ja inimlik hirm tema palge ees ka loomulik suurelike inimeste jaoks, kes need suust suhu kandunud müüdid esiisade mälust enesega kaasa tõid. Lähedase lahkumist mäletab inimene kaua, ent omaenese unenäo unustab kohe peale ärkamist. Inimese jaoks on surma sümbol ühene ja lõplik - seda ta kardab. Unenägusid aga, omaenese sisemist maailma, alateadvuse loodud fantastilist paralleelreaalsust, alahindab ta oma piiratuses, pannes seda tihti naeruks.

Kahjuks ei saa selles võrdluses mingisugusele lõplikule seisukohale asuda, kuna surma seosed on elavale inimesele targu saladuseks jäetud. Une seoste üle võib aga igaüks meist hommikul enne voodist tõusmist mõtiskleda.

Ei Hypnos ega ka tema sugulased pole müütides eriti sagedased tegelased. Mul õnnestus leida vaid kahe legendi ümberjutustused, milles Hypnos osaleb. Esimene nendest on seikleja Aenease (Venuse poja) legend, millest jutustab roomlaste suurim poeem "Aeneis". Hypnos (antud juhul roomapäraselt Somnus) kohtame teekonnal Kartaagost Itaalia läänrannikule.

Venus palus Neptunust, et see ei tülitaks tema poega mereteel, vaid laseks tal lõpuks saavutada ihaldatud eesmärgi ja lõpetaks tema kannatused. Neptunus nõustus tingimusel, et võtab vaid ühe inimese, lunaks ülejäänute eest. Ohver oli Palinurus - tüürimees. Kui ta istus, vaadates tähti, käsi tüüril, lähenes Somnus Phorbace kujul, saadetuna Neptunuse poolt, ja ütles, "Palinurus, briis on kena, vesi tasane ja laev purjetab otse oma kursil. Heida pikali ja võta vajalikku puhkust. Ma seisan seni sinu kohal tüüril." Palinurus vastas, "Ära räägi mulle tasastest meredest või soodsatest tuultest - mulle, kes ma olen näinud nõnda palju nende reetlikkust. Võin ma usaldada Aeneast ilma ja tuulte tujude küüsi?" Ja ta jätkas tüüri hoidmist ning pidas silmad tähtedel. Kuid Somnus voolas üle tema Lethe (unustuste jõe) niisutava kastena ja ta silmad sulgusid kõigi püüdluste kiuste. Siis lükkas Somnus mehe üle parda ning ta langes, kuid hoides tüüri oma haardes, kadus see koos temaga. Neptunus pidas oma lubadust ja hoidis laeva kursil ilma tüüri ning tüürimeheta, kuni Aeneas avastas oma kaotuse. Kuroastatud sügavalt ustava tüürimehe hukkumise pärast, võttis ta laeva eest hoolitsemise enda peale.

Thomas Bulfinch "MYTHS OF GREECE AND ROME"

minu tõlge

Lgendis, mis räägib Keyxist ja Alkionest, on Hynnose maailma ja tema elupaiga meeleolu kirjeldatud üksikasjalisemalt kui kusagil mujal. Ka Morpheus on siin esindatud. Kuna see lugu on arvestatavaim materjal käesoleva ainestiku kohta, otsustasin selle siin terviklikult edasi anda.

KEYX JA ALKYONE

Ovidius on selle loo parim allikas. Tormi liialdus on ehtroomalik. Une eluase oma võlvate detailidega iseloomustab Ovidiuse kirjeldamisvõimet. Kasutatud kreeka nimesid.

Keyxi, Tessaalia kuninga isa oli Lucifer, Koidutäht, kes kuulutab uue päeva algust, ja isa sädelev rõõm säras ka poja näolt vastu. Keyxi naine Alkyone oli samuti kõrget päritolu - tema oli tuultekuninga Aiolose tütar. Mõlemad armastasid teineteist andunult ja olid alati koos. Ometi jõudis kätte aeg, mil Keyx otsustas armsamast lahkuda ja minna pikale merereisile. Mitmed asjaolud takistasid tal oma kavatsust ellu viimast, nii et Keyx otsustas nõu küsima minna oraaklilt, inimese viimaselt abimehelt mures. Kui Alkyone mehe nõust kuulis, oli ta murest ja hirmust vapustatud. Pisarsilmi pöördus ta pooleldi nuuksudes mehe poole ja rääkis, kui võimetud on inimesed ulgumerel tuulte võimuses. Oma isa palees oli Alkyone ju lapsena küllalt jälginud tuulte tormipööriseid, kokkuaietud tumedaid pilvi ja pööraseid välgusähvatusi. "Ja palju kordi nägin rannal uppunud laevade murdunud laudu," lõpetas ta. "Palun ära mine merele. Aga kui ma ei suuda sind veenda, siis võta mind vähemalt kaasa. Ma pean vastu, juhtugu meiega mis tahes."

Keyx oli südamest liigutatud, sest ta armastas oma naist niisama kirglikult kui too tedagi, kuid ta ei saanud järele anda. Keyx tundis, et pidi oraaklilt nõu küsima, kuid ta ei tahtnud kuulda naise halisemist reisiraskuste puhul. Alkyone pidi alistuma ja laskma mehel minna üksi. Hüvastijätul oli Alkyone süda raske, nagu näinuks ta ette, mis on tulemas. Ta seisis rannal, kui laev silmapiiri taha kadus.

Juba samal ööl puhkes merel metsik torm. Kõik tuuled ühinesid pööraseks rajuhooks ja lained kerkisid mäekõrguseks. Vihma valas nii ohtralt, et näis nagu langeks kogu taevast merre ja meri omakorda kerkiks taevasse. Mehed värelevas ja visklevas paadis olid kõik hirmust hullud, peale ühe, kes mõtles vaid Alkyonele ja rõõmustas, et naine viibib väljaspool ohtu. Alkyone nimi oli Keyxi huultel, kui laev vajus ja lained tema üle kokku löid.

Alkyone luges päevi. Ta oli kogu aeg tegevuses kanga kudumisega mehele ja enesele, et olla armsama silmis siis kaunim, kui ta koju saabub. Ja mitu korda päevas palus ta mehe pärast jumalaid, kõige enam Herat. Jumalanna oli liigutatud palvetest, mida peeti juba ammugi surnud inimese eest. Hera läkitas oma käskjala Irise unejumala Hynnose juurde palvega, et too saadaks Alkyonele unenäo, mis teataks asjatult ootavale naisele tõe Keyxist.

Unejumala eluase paiknes pimeduses elavate kimmerlast maa lähedal sügavas orus, kuhu päike kunagi ei paistnud ja kus ähmane videvik kõik varjudesse mähkis. Seal polnud kuulda kukelaulu, vahikoerte haukumist, okste sahinat tuules; vaikust ei häirinud ka mingi keelepruukimine. Ainsat heli tekitas Lethe, unustuste jõe rahulik voolamine, mille vetevulin oli parim uinutaja. Hynnose kodu ukse ees õitsesid moonid ja teised unetaimed. Oma majas aga lebas tukkuv jumal Hynnos ülipehmel mustal asemel. Iris kirevas rüüs kõndis mööda vikerkaart üle taeva, jõudis Hynnose pimedasse majja ja täitis selle oma sädelevate riiete helgiga. Sellest hoolimata polnud tal kuigi kerge sundida jumalat oma raskeid lauge avama ning tolele selgeks teha, mida

temalt sooviti. Niipea kui ta veendus, et Hypnos oli tõepoolest ärkvel ja oli temast aru saanud, tõttas Iris tagasi, kartes juba, et temagi võib igavesse unne vajuda.

Unejumal äratas oma poja Morpheuse, kes oli osav moondama ennast igasugusteks inimolenditeks, ja andis talle edasi Hera korralduse. Hääletuil tiivul lendas Morpheus läbi pimeduse ja seisis Alkyone voodi juures. Ta oli võtnud enesele uppunud Keyxi näo ja kuju. Alasti ja veest tilkudes kummardus ta Alkyone voodi kohale. "Vaene naine," ütles ta, "vaata, sinu mees on siin. Kas tunned mu ära, või on mu nägu surmaga muutunud? Ma olen surnud, Alkyone. Sinu nimi oli mul huulil, kui vetevoog mu neelas. Ära mind enam oota. Aga anna mulle oma pisarad. Ära lase mind kuivisilmi minna alla varjude riiki." Alkyone oigas unes ja sirutas käed, et meest emmata. Ta hüüdis valjul häälel: "Oota mind! Tulen sinuga kaasa!" Ja see karjatus äratas ta unest. Kui Alkyone virgus, oli ta veendunud, et ta polnud näinud und, vaid tõde ennast. "Nägin teda siinsamas," kinnitas Alkyone enesele. "Ta välimus oli väga armetu. Ta on surnud ja peagi pean minagi surema. Kas ma võin jääda siia, kui tema kallis ihu on vete vintsutada? Ma ei jäta sind, mu mees; ma ei püüagi edasi elada."

Koidu ajal läks Alkyone kaldale, sinna kus ta oli laeva merele saatnud. Kaugel silmapiiril nägi ta midagi ujuvat. Oli tõusuaeg ja ujuv ese lähenes üha, kuni Alkyone taipas, et see oli surnukeha. Haledus- ja hirmutundega südamel jälgis ta aeglaselt lähenevat laipa. Nüüd oli see jõudnud juba kalda lähedale. Alkyone tundis ära Keyxi, oma mehe. Ta tormas vette, hüüdes: "Kallis mees!" Ja siis, oh imet, uppumise asemel hakkas Alkyone vee kohal lendama. Talle olid tekkinud tiivad, tema ihu katsid suled. Ta oli muutunud linnuks. Jumalad olid armulised. Nad tegid sedasama Keyxiga. Kui Alkyone surnukeha kohale jõudis, oli see juba kadunud ja linnuks muutunud, kes kohe oma paarilisega seltsis. Ja nende armastus jäi muutumatuks. Neid võib alati näha koos vete kohal lendamas või lainetel õõtsumas.

Igal aastal on seitse päeva, mil meri on vaikne ja rahulik; ükski tuuleil ei häiri vetepeeglit. Nendel päevadel haub Alkyone oma ujupal pesal. Kui noored linnud munast kooruvad, on ka võluaeg lõppenud; kuid igal talvel saabub alati täielik rahuaeg ja seda aega kutsutakse Alkyoniks, või lihtsamalt Alkyone päevadeks,

"kui rahulinnud haudumas on võlut vetel."

E.Hamilton "ANTIHKMÜTOLOOGIA"

Hoopis üksikasjalikuma ja kõlavama ümberjutustuse samast loost on esitanud Thomas Bulfinch, millest toon ära katkendi, kus kirjeldatakse Hypnose valda ning Morpheuse ilmumist Alkyonele. Unejumala nimetusena on siin kasutatud roomapäraselt Somnust.

Kaljukoobas kimmerlaste maa lähedal on unise jumala Somnuse eluase. Siia Phoibos (Päike) tulla ei söanda - ei päikesetõusul, keskpäeval ega loojangul. Pilved ja varjud on tõusnud maapinnast ning valgus kumab ähmaselt. Peatutiga koidulind ei hõiska seal kunagi valjusti Aurorale, ei ole vahikoeri, ei häiri vaikust terane hani. Ei metsloomi, ei kariloomi, ei liigu oks tuules, ei murra inimkõne liikumatust. Vaikus valitseb seal, vaid kalju alt voolab jõgi Lethe, mille vulin ahvatleb unele. Rikkalikult moone kasvab koopasuu ees ja teisi taimi, mille mahladest Öö kogub unenägusid, puistates neid üle pimenenud maa. Pole seal väravat paleesse, mis kriiksuks hingedel, ega ühtki vahimeest, ent kõige selle keskel on mustast eebenist säng, ehitud mustade sulgede ja mustade eesriietega. Seal lamab jumal, liikmed unest lõõgastunud. Tema ümber on kõikvõimalikes vormides unenäod, nõnda rohkelt otsekui põllul kõrsi, metsas lehti või liivateri mererannal.

Niipea kui jumalanna Iris sisenes, pühkides minema ümberringi hõljuvad unenäod, valgustas tema erg

kogu koopa. Jumal, avanud raskelt silmad ja poetanud oma habeme kuidagimoodi rinnale, raputas end lõpuks vabaks iseenesest ning, nõjatunud käsivarrele, päris külalise ülesande järele, et teada saada, kes too selline on. Iris vastas: "Somnus, jumalatest suursuguseim, meelte rahustaja ja murelike südamete leevendaja. Juno saadab sulle korraldused, et sa läkitaksid kiiresti unenäo Alkyonele, kujutamaks tema kadunud meest ja kõiki laevahuku sündmusi."

Edastanud oma sõnumi, kiirustas Iris minema, sest ta ei suutnud kauem taluda tardunud õhku ning tundis uimasust enese üle hiilimas, lahkudes üle vikerkaare, nagu oli ka tulnud. Somnus kutsus ühe oma paljudest poegadest, Morpheuse - osavaima kujude jäljendamises ja kõnnaku immiteerimises, näoilmes, kõneviisis, isegi riietuses ja kõige iseloomulikumates poosides. Kuid ta jäljendab vaid inimesi, jättes lindude, loomade ja madude kehastamise teisele. Toda kutsutakse Iceloseks ning Phantasos on kolmas, kes moondab end kivideks, veeks, puudeks ja teisteks elututeks asjadeks. Nemad teenivad kuningaid ja suursuguseid isikuid nende unetundidel, kuna teised liiguvad lihtinimeste seas. Somnus valis kõigist vendadest Morpheuse täitma Irise käsku. Seejärel pani ta pea padjale ja loovutas end suurele puhkusele.

Hääletuil tiivul lendas Morpheus ning saabus linna, kus ta, tiivad kokku pannud, omandas Keyxi kuju. Sel kombel, ent nägu kui surnud mehel, ise alasti, seisis ta vaese naise voodi ees. Tema habe näis ligunenud ja vesi tilkus lokiidest. Kummardudes üle süngi, pisarad silmist voolamas, ütles ta: "Kas sa tunned ära oma Keyxi, õnnetu naine, või on surm liiga palju moonutanud mu nägu? Märka mind, tunne mind, oma mehe varju, tema enese asemel. Sinu palved, Alkyone, on mulle kasutud. Ma olen surnud. Ära peta end enam minu tagasituleku asjatute lootustega. Tormised tuuled uputasid minu laeva Egeuse merel, vood täitsid mu suu, kui see hüüdis valjult sinule. Mitte kahtlane sõnumitooja ei räägi seda sulle, mitte ebamäärane kuuldus ei too seda sinu kõrvu. Ma tulen inimesena, laevahuku läbiteinud mehena, et jutustada sulle oma saatusest. Tõuse! Anna mulle pisarad, anna mulle kurbused, ära lase mul minna Tartarosse pisaraid valamata." Nende sõnadega lisas Morpheus oma häälele kõla, mis tundus naise abikaasa omana ning näis valavat ehtsaid pisaraid. Tema kätel olid Keyxile omased liigutused.

Alkyone, nuttes, oiates ja unes käsi sirutades, püüdis emmata mehe keha, ent krabas vaid õhku. "Pea!" karjus ta "kuhu sa lendad? Lase meil minna koos." Tema enese häääl äratas ta.

Thomas Bulfinch "MYTHS OF GREECE AND ROME"

minu tõlge

Palinurusega aset leidnud juhtumis esineb Hypnos eksitaja ning hukutajana, kuna Keyxi ja Alkyone loos täidab ta Hera poolt esitatud heategevuslikku missiooni. Mõlemal puhul on tegemist mere ja uppunutega, jumalatega, tähtsate naisjumalate, nende tahtmiste ja kauplemistega. Kellel sellest kõigest aga sooja ega külma pole - on Hypnos. Ta on nõus mängima kaasa maailma valitsevate jumalate kapriisides, mida on esile kutsunud surelike haledad tragöödiad või siivutute jumalannade armulood, kuna see tõenäoliselt ei maksa talle mingit olulist vaeva, ega tekita niipalju ebamugavusi kui keeldumine. Ta võiks saata Alkyonele mistahes unenäo, kui tal lastaks vaid edasi magada.

Siiski juhtunud kord, et Hera lubas anda Hypnosele Pasithea, ühe graatsiatest, juhul kui see aitab uinutada Zeusi - teatavasti polnud jumalatel kombeks kunagi magada. Seda Hypnos oma hirmude kiuste tegigi. Kuid Zeus ärkas vihaselt, tõenäoliselt kõige põnevamal hetkel oma truudusetu abikaasa jaoks, ja oleks heitnud Hypnose taevast alla sügavikesse, kui Nyx poleks teda

päästnud. Nyx oli võimas ja tal oli voli nii jumalate kui inimeste üle. Ometi suhtub Hypnos enamikel juhtudel kõigesse toimuvasse erapooletult ja ilma emotsioonideta, laskudes peale palutud asjade joondeajamist meelsasti tagasi oma ulmadesse. Mõlemas esitatud loos kaovad nii Hypnos kui ka Morpheus tegevusväljalt kohe peale operatsiooni sooritamist ja rohkem neist juttu ei tule.

Öö poeg pidi elama loendamatu hulga jumalatest ja inimestest asustatud maailmas, kus esimeste suhtumine pimedusse oli võõrastavat, teistel paranoilist laadi. Seepärast ei olnud tal võimalust nautida maailmaloomise aegset rahu ja lõputut tühjust, nagu seda oli tema emal. Siiski tegi ta kõik võimaliku, et muuta oma vald vaikuse, rahu ja lõputute ulmade elupaigaks, täis üksinduse ja aja seiskumise hõngu. Kui Thanatos näib olevat pärinud rohkem kalduvusi oma süngelt onult (mõnedel andmetel isalt) Ereboselt, siis Hypnos on kahtlemata oma ema lemmiklaps.

Mis puutub Morpheusesse ja tema metamorfoosidesse, siis võib tema puhul tähele panna fakti, et ehkki ta harrastab silmamoondamistrikke ja ilmub mistahes inimese kujul, ei ole ta petis. Ta mitte ei väära tõde vaid kõigest osatab seda, mis eristab teda vend Oneirosest. Ilmudes Alkyonele käitub ta pisiasjadeni nagu viimase abikaasa, ent tunnistab end ometi Keyxi varjuks. Kõigest toimuvast hullumeelsuseni šokeeritud naine, kellel surma maitse suus, sellele kõneluse seas poetatud sõnale loomulikult mingit tähelepanu ei pööra, ega polegi sellel suureliku jaoks mingit mõtet ega tähendust - surnu on surnu. Morpheuse jaoks aga võib selline vahetegemine olla tähtis. Unenäod, nägemused ja hallutsinatsioonid sünnivad peamiselt meie enese teadlike ja alateadlike seoste ümbersõlmimisel. Neid veidral kombel kokku köidetud seoste sasipuntraid võib pidada juhuslikeks, kuid üks ole juhiski inimesele mittetajutav seaduspärasus. Sellepärast on alateadvuse hää, mida inimene tihti pelgab (võibolla sellest kartusest ka unenägede kiire ununemine), tegelikult väga oluline. Meile harjumuspärasest struktuurist lahti harutatud ja Morpheuse poolt uuel kombel kokku sobitatud seostehulk võib meile näidata mõnd seni varjul olnud tahku meie elus, mida kaine mõistus keeldub tunnistamast.

Loomulikult nii raske juhtumi puhul nagu seda on Alkyone oma, lõppes selline otsekohene ilmutus tüdruku mõistusele hävitavalt. Kas mehe surnukeha rannal oli tõeline korjus, hullunud tüdruku nägemus või järjekordne metamorfoos ja Morpheuse trikkide jätkumine, seda ei või keegi täpselt öelda ja see pole ka üldse tähtis.

Omaette huvitav on Keyxi ja Alkyone muutmine lindudeks. Võibolla ilmnes Alkyone reageeringus lindudele omaseid (või neile omistatavaid) jooni ja käitumismisviise, mis inspireerisid jumalaid sel kombel talitama. Eks räägi rahvasuugi, et luik, kes oma paarilise kaotanud, tiivad kokku paneb ja end surnuks kukutab. Just sama üritas teha ka Alkyone, kui ta vette sööstis.

Hamiltoni kirjeldatud "võluaja" vaikuse ja tuuletuse meeoleu sarnaneb silmnähtavalt Hypnose vallas valitseva õhkkonnaga, kuid see aeg on üürrike nagu unenägu. Niisama üürrike oli meiegi külaskäik unevalda ja siinkohal leiab see oma otsa.

Ilusaid unenägusid!

PILDID

Pildid sisaldavad illustratiivseid ja kunstilisi materjale erinevatest ajastutest, mis mul õnnestus antud teema kohta hankida. Need minu poolt arvuti abil töödeldud ja originaalsete Kreeka ornamentidega täiendatud.

1. "HYPNOS" Rooma pronkskoopia

Sellel pildil on kujutatud skulptuuridetail, mida hoitakse Briti Muuseumis. See on roomlaste pronkskoopia kreeklaste arvatavast originaalset ja olulist tähelepanu soovitaksin pöörata kuju näoilmele. Tegemist on eht kreekapärase näoplaaniga, kuid ometi pole see nii idealiseeritud ja tavapärase kui enamikel kreeklaste skulptuuridel. Näol on kreeka nina, kõrk suu ja tugev lõug. Omapäraselt sügava mulje jätvavad tühjad silmaavad, kus võisid kunagi asuda mingid kivid või kristallid. Unel on sügav ja tõsine ilme.

2. "THESEUS HÜLGAB ARIADNE" Itaalia VIII saj

Pilt kujutab Itaalia vaasimaali VIII sajandist. Pildi juurde kuuluva inglisekeelse seletuse tõlge kõlab järgmiselt:

Vaasimaalil seisab tiivuline unejumal Hypnos Ariadne kohal, taustal istub Athena ja Theseus kiirustab oma laeva vööri poole.

Lugu, mida antud pilt illustreerib, räägib sellest, kuidas Kreetas printsess Ariadne kord Ateenas printsil Theseuse labürintis suremisest päästis, ent Theseus ta hiljem Naxose saarele hüljatuna maha jättis. Just viimast stseeni vaasimaal kujutabki ja Hypnose kohalolek võib tähendada lihtsalt seda, et Theseus lahkus ajal, mil Ariadne magas. Igatahes pole minuni jõudnud seletust, kas antud juhul oli Hypnos läkitatud mõne jumala poolt või ilmus ta omatahtsi. Unejumalat on siin kujutatud kõhnapoolse noormehena, kes hoiab käes kaussi, millest ta und magavale naisele pähe tibutab.

3. Pierre-Narcisse Guérin "IRIS JA MORPHEUS"

See on Pierre-Narcisse Guérin'i (1774-1833) maal, mida hoitakse Ermitaažis. Pilt jutustab Keyxi ja Alkyone legendist, kus Iris ilmub Hera saadikuna allilma. Ülal antud Ovidiuse versioonis kõneleb Iris Hypnosega, kes sõnumi oma pojale edastab. Sellel pildil ilmub saadik Morpheusele enesele. Võib märgata, et Morpheus on siin kujutatud poosis, mida A.S. Murray kirjeldab kui Thanatose üht esitusversiooni - puhkav nooruk tõstetud käega (antud juhul mõlema käega). See töö on oma ajastule tüüpiline ja ei paista silma millegi erilisega. Siiski on rahu ja unenägude meeleolu hästi tabatud.

4. *Judson Huss* "MORPHEUS"

See on kaasaegse kunstniku Judsun Hussi vaskplaatlitograafia. Mulle pole teada, kas naisfiguur pildil kujutab Alkyonet või mitte, ent sellise oletuse võib täiesti põhjendatult teha. Pildi iseloom annab väga elavalt edasi unenägude ja nägemuste maailma rabavat ilu ja imelisust, mis on peenelt jumestatud teatava pahelisusega. Samuti on meeldiv näha teema niivõrd originaalset käsitlust, kuna enamik antiikseid tegelasi kujutavaid teoseid on äärmiselt klassikalist laadi, kuhu kunstnik väga vähe isiklikku nägemust on lisanud. Ent võibolla ma eksin ja tulevikus nimetavad kriitikud seda pilti tüüpiliseks sajandivahetuse kunsti näiteks.

5. "ONEIROS ILMUB AGEMEMNONILE"

Pilt kujutab Oneirose ilmumist Agememnonile Nestori kujul. Kui Zeus soovis tasuda Acillesele kurja, mida kuningas Agememnon oli tolele teinud, otsustas ta saata Agememnonile väärade unenäo läbi elevandiluust värava. Oneiros ilmus kuninga usaldatud nõuniku Nestori kujul, veenmaks Agememnoni, et võidutund on käes ja ta võidab peagi Trooja linna, mis oli täielikult vale. Võiks arvata, et tegemist on Kreekast pärit illustratsiooniga, ehkki vihje sellele puudub.

KASUTATUD MATERJAL

E.Hamilton "ANTIHKMÜTOLOOGIA"

Alexander S. Murray "MANUAL OF MYTHOLGY"

Louise Bruit Zaidman and Pauline Schmitt Pantel "RELIGION IN THE ANCIENT GREEK CITY"

Thomas Bulfinch "MYTHS OF GREECE AND ROME"

"GREEK GODS & HEROES" Museum of Fine Arts: Boston

Max Sauerlandt "GRIECHISCHE BILDWERKE"

Eva Wilson "8000 YEARS OF ORNAMENT"

<http://morpheusint.com> - Morpheus International

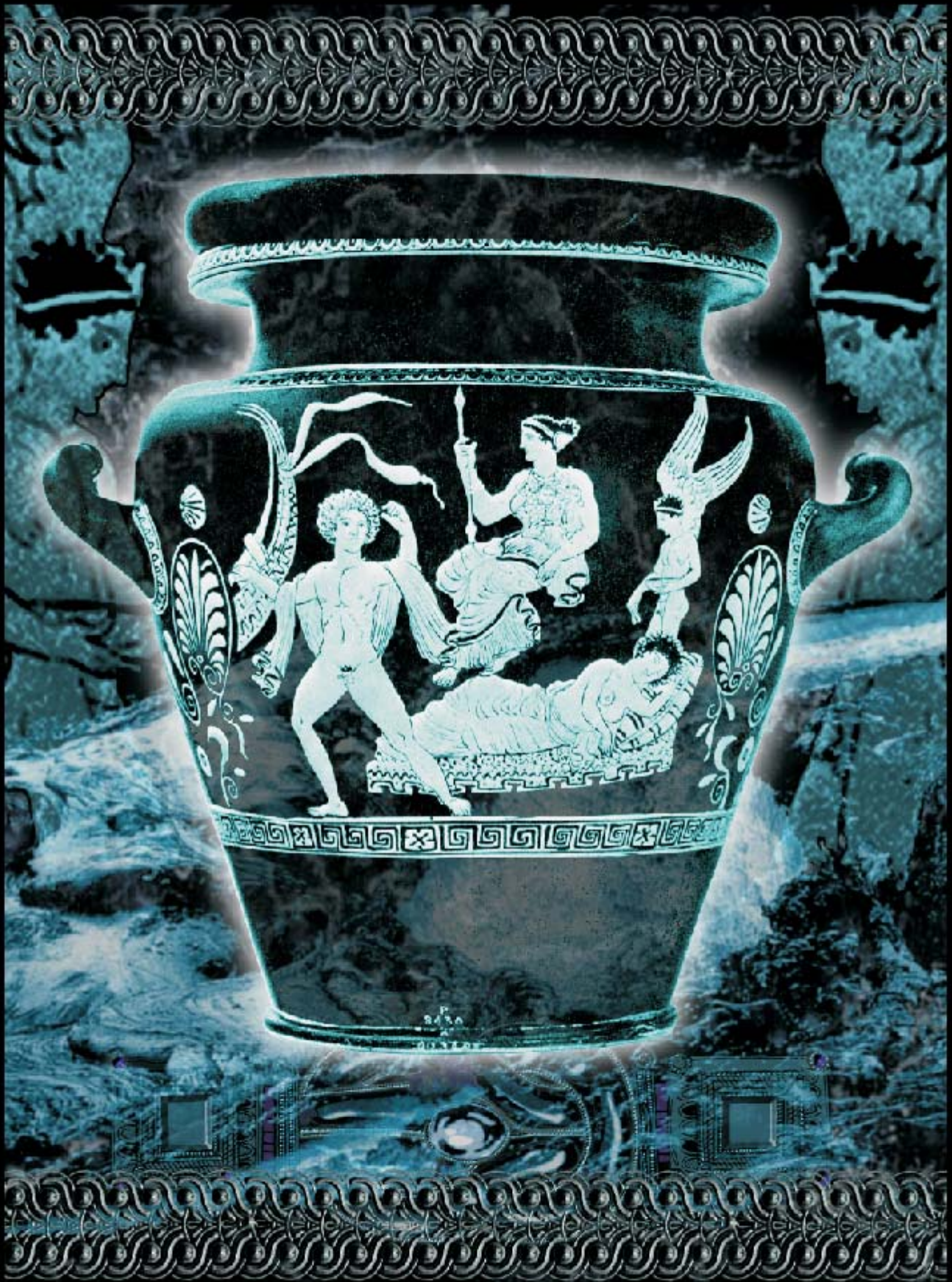
<http://www.hsa.brown.edu> - Greek Mythology Link

Täiendatud ja parandatud versioon koostatud Pärnus 2005. aastal.

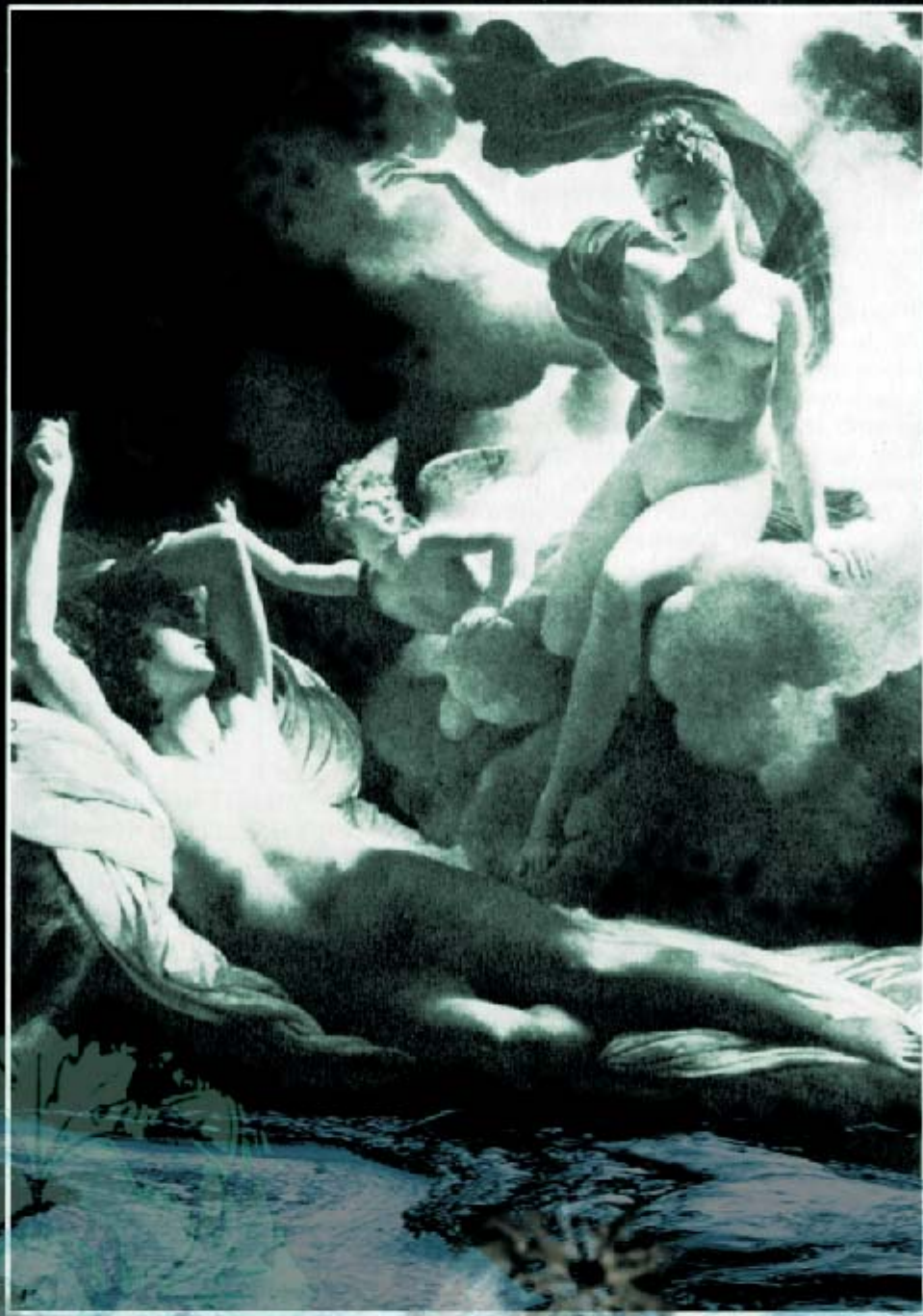
Algversioon koostatud Tartus 1999. aastal.

1. "HYPNOS" Rooma pronkskoopia

2. "THESEUS HÜLGAB ARIADNE" *Itaalia VIII saj*

3. *Pierre-Narcisse Guerin "IRIS JA MORPHEUS"*

4. Judson Huss "MORPHEUS"

5. "ONEIROS ILMUB AGEMEMNONILE"